

Avrupa Birliği'nin Engellilerle İlgili Stratejisi

Avrupa Birliği'nin Engellilerle İlgili Stratejisi, herkese ve herkesin katılımına açık bir toplumun yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu yönde, engellerin tanımlanması ve ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu yaklaşım, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen "Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar"da tanımlanmıştır.

Avrupa Birliği'nin Engellilerle İlgili Stratejisinin üç temel odak konusu bulunmaktadır:

- Komisyon ve Üye Ülkeler arasında işbirliği
- Engellilerin katılımının tam anlamıyla sağlanması
- Engellilikle ilgili konuların politika yapım sürecinde tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi

Komisyon ve Üye Ülkeler arasında işbirliği

Herkesin katılımına açık bir toplumun yaratılması yönündeki uygulamaların çoğu en etkili biçimde Üye Ülkeler tarafından hayata geçirilecektir. Bu konuda yetki devri ilkesi uygulanacaktır: en etkili sonucu ulusal düzeyde verecek tüm çalışmalar ulusal düzeyde yürütülecektir. Ancak, Üye Devletlerin temel rol oynadığı durumlarda dahi Komisyon aşağıda sıralanan amaçlar doğrultusunda bir rol üstlenebilir:

- Engellilik alanında Üye Ülkelerle ve bu ülkeler arasındaki işbirliğini güçlendirmek
- Karşılaştırılabilir bilgi ve istatistiklerle başarılı uygulamaları derlemek, bu türden bilgi ve deneyimlerin ülkeler arasında paylaşılmasını ve daha da geliştirilmesini sağlamak
- Engellilikle ilgili konularda farkındalık yaratmak
- Komisyonun hem kurum içi hem de kurum dışı tüm politika ve yasama çalışmalarına engellilikle ilgili konuların dahil edilmesini sağlamak.

Üye Ülkeler arasında görüş alışverişinin sağlanması için Üye Ülkelerin temsilcilerinden oluşan Engellilerle İlgili Yüksek Çalışma Grubu düzenli aralıklarla toplanmaktadır.

Engellilikle ilgili konularda farkındalık yaratmaya yönelik çalışmalar, her yıl Aralık ayında kutlanan "Avrupa Engelliler Günü" çerçevesinde yürütülmektedir. 2003 yılının Avrupa Engelliler Yılı olarak belirlenmesi planlanmaktadır.

İstihdam alanında engellilere yönelik tutumlarının değiştirilmesi en önemli konulardan biridir. İstihdam Ulusal Eylem Planlarında ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlamayla Mücadele Ulusal Eylem Planlarında engellilerin durumuna ilişkin bölümler yer almaktadır. Bu belgelerde, önemli istatistikî bilgiler, göstergeler ve erişimin sağlanması konusundaki uygulamalar anlatılmaktadır.

Ab Ayrımcılıkla Mücadele konusunda Kasım 2000'de kabul edilen direktif kararıyla birlikte Üye Ülkeler, işgücü piyasasında, mesleki eğitim sürecinde ve işyerlerinde engellilerin ve diğer kişilerin maruz kaldığı ayrımcılığın önlenmesini yönelik uygulamaları (eğer henüz önlememişlerse) hayata geçirmeye karar vermişlerdir. Bu belgeyle birlikte hayata geçirilen en önemli yasal değişiklik, işyerlerinde engelli kişilerin ihtiyaçlarına uygun çalışma koşullarının sağlanmasına yönelik yükümlülüktür.

Nice'deki Avrupa Konseyinde (7-9 Aralık 2000) Temel Haklar Şartı Konsey, Avrupa Parlamentosu ve Komisyon tarafından ortak deklarasyonla kabul edilmiştir. Bu Şart, çeşitli uluslararası belgelerde, Avrupa belgelerinde ya da ulusal belgelerde yer verilen kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ve toplumsal hakları tek bir belgede toplamaktadır. Avrupa

Konseyi, bu Şartın mümkün olan en yaygın şekilde Birlik vatandaşlarına ulaştırılmasını hedeflemektedir. Şartın yaptırım düzeyi daha sonra karara bağlanacaktır.

Engellilikle ilgili konuların politika yapım sürecinde tüm ana plan ve programlara dahil edilmesi

Komisyon yeni bir politika geliştirirken ya da mevcut politikalarda değişiklik yaparken engellilerin ihtiyaç ve haklarının göz önünde bulundurulmasını hedeflemektedir. Komisyon, sosyo-ekonomik politika, program ve projelerde engellilikle ilgili konuların yer almasına özel bir önem atfetmektedir.

Engellilerin Entegrasyonunun Sağlanmasıyla İlgili Birim, engellilikle ilgili konuların Komisyonun tüm ana plan ve programlarına dahil edilmesini sağlamakla sorumludur. Bu birim Kurum İçi Engelliler Grubu adı altında diğer Genel Müdürlük temsilcileriyle düzenli toplantılar gerçekleştirmektedir. Bu grup, engellilikle ilgili konuların Genel Müdürlükler tarafından anlaşılmasını, Genel Müdürlükler arasında bu konularda işbirliğinin sağlanması ve güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Engellilerin katılımının tam anlamıyla sağlanması

Komisyon, politika, uygulama ve programlarda gerçekleştirilen değişikliklerin planlanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik süreçlere engelli kişilerin dahil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Komisyon bunu hem kendi işleyiş sürecinde hayata geçirmeyi amaçlamakta hem de bu uygulamaları hayata geçirmeleri konusunda diğer kurum/ kuruluşları teşvik etmektedir. Komisyonun Avrupa Engelliler Forumu (EDF) ile geliştirdiği diyalog bu türden uygulamalara örnek oluşturmaktadır. (Avrupa Engelliler Forumu bir şemsiye örgüt niteliğindedir. Bu örgüt çatısı altında, örneğin, engelliler konusunda Avrupa'da Koordinasyonu sağlayan STK'lar ve Ulusal Engelliler Kurulları temsil edilmektedir.)

Komisyon, engelli kişilerin işgücü piyasasına entegrasyonlarının sağlanmasına yönelik çalışmalara Sosyal Tarafların dahil edilmesini amaçlamaktadır. Sosyal Taraflar, 19 Mayıs 1999'da gerçekleştirilen Sosyal Diyalog Komite toplantısında, engelli kişilerin istihdamıyla ilgili olarak Ortak Deklarasyon yayımlamışlardır.

Bir başka örnek EQUAL girişimidir (2000-2006). Bu çerçevede, sosyal taraflar ve aralarında işgücü piyasasında ayrımcılığa maruz kalan grupların temsilcilerinin de bulunduğu diğer kilit oyuncular, iş yaratma konusunda yeni düşünceler geliştirmekte ve geliştirilen programları sınamaktadır.

- Temel belgeler
http://europa.eu.int/comm/employment_social/index/7003_en.html
- Avrupa Engelliler Günü (European Day of Disabled People)
http://europa.eu.int/comm/employment_social/disability/day_en.html
- İstihdam Ulusal Eylem Planları (National Action Plans on Employment)
http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/may/naps2001_en.html
- Yoksulluk ve sosyal dışlamayla mücadele konusunda Ulusal Eylem Planları (National Action Plans against Poverty and Social Exclusion)
http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napsincl2001_en.html
- EQUAL Girişimi
http://europa.eu.int/comm/employment_social/equal/index.cfm
- Engellilerle İlgili Yüksek Çalışma Grubu (The High Level Group on Disability)
http://europa.eu.int/comm/employment_social/disability/contact_en.html
- Ayrımcılıkla Mücadele (Anti-discrimination)
http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamri/legln_en.htm

- Avrupa Engelliler Forumu (European Disability Forum)
<http://www.edf-feph.org>
- Engellilerin İstihdamına İlişkin Ortak Deklarasyon (Joint Declaration on the Employment of people with disabilities)
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/social/news/declaration_en.htm
- Temel Haklar Şartı (Charter of Fundamental Rights)
http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/index_en.html
- Birleşmiş Milletler Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar (United Nations Standard Rules on Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities)
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>

**AVRUPA KOMİSYONU
GELİŞME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

Brüksel, (I/Disability/ Guidance note on
disability 030304 –Final D1256)

**AB DEV/RELEX/AIDCO VE DELEGASYONLARDA GÖREVLİ PERSONEL İÇİN
BİLGİ NOTU**

**AB Delegasyonları ve Kurumları için
Engelliler ve Kalkınma konusunda Kılavuz**

Mart 2003

*Bu bilgi notu, AB Delegasyonlarında ve kurumlarında kalkınma işbirliği çerçevesinde engellilerle ilgili konuların etkili biçimde nasıl ele alınacağını göstermek üzere hazırlanmış bir kılavuzdur. Bu bilgi notu, **Avrupa Engelliler Forumu (EDF)** ve **Uluslararası Engelliler ve Kalkınma Konsorsiyumu (IDDC)** tarafından sağlanan bilgilerden derlenmiştir.*

2003 Avrupa Engelliler Yılı

2003, Avrupa Engelliler Yılı olarak kabul edilmiştir. Bu karar, 2003 yılının “Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar”ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmesinin 10. yıldönümü olması ve bu kararın kabul edilmesinin özürsüzlük ve özürsüzlük konularına insan hakları ilkeleri çerçevesinde yaklaşımda önemli gelişmeler yol açmış bulunmasına işaret etmektedir. Avrupa Engelliler Yılı AB kurumlarına, engelli kişilerin sorunlarıyla özel olarak ilgilenmeleri konusunda benzeri görülmemiş bir fırsat sunmaktadır. Avrupa Engelliler Yılı’nın engelli kişilerin iş hayatında karşılaştıkları sorunlara özel ilgi gösterip yoğunlaşmaları ve bu kılavuz notta belirtilen çalışma ilkelerine göre engelli kişiler ve ailelerinin gelişmekte olan ülkelere yönelik AB girişimlerine tam ve eşit bir şekilde katılımlarının sağlanması yönünde sunulmuş bir olanak olarak kavranması konusunda, AB temsilcilikleri teşvik edilmektedir. Ayrıca Komisyon, Avrupa Engelliler Yılı kapsamında yürütülecek faaliyetlerin bir parçası olarak, engellilerle ilgili konularda gelişmekte olan ülkelerin Sivil Toplum Örgütleri ile birlikte çalışan Avrupa’daki Sivil Toplum Örgütlerine gerekli desteği sağlayacaktır.

Arka plan

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre genel olarak her hangi bir toplumun nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu ve Dünya Bankası verilerine göre ise dünyanın en yoksul toplumlarının nüfusunun yüzde 20'sini engelli kişiler oluşturmaktadır. Engellilik yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilmekte ve Birleşmiş Milletlerin verilerine göre engelli kişilerin yüzde 82'si gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu rakam, iç savaş veya doğal afetler sonucu harap olmuş ülkelerde daha yüksek seviyelerdedir. Dünyanın her yerinde engelli kişiler ayrımcılıkla karşılaşmakta ve yaşadıkları toplumların ekonomik, sosyal ve politik alanlarından genellikle dışlanmaktadır. Yoksul ülkelerde engelli kişiler arasında yoksulluğun daha yüksek olmasının temel nedeni söz konusu dışlayıcı tutumdur. Gelişmekte olan ülkelerde toplumdan en fazla dışlanan grupların içinde yer alan engelliler, bu nedenle hayatlarını tehdit eden sorunlarla yüz yüzedir.

Engellilere Yönelik Yaklaşımlar

Engellilerle ilgili konulara geleneksel yaklaşımlar, ya tıbbi yardım ya da hayırseverlik üzerine kurulmuş ve genellikle engelliliğin bireysel (biyo-medikal veya işlevsel) bir sorun olduğu varsayımından hareketle oluşturulmuştur. Engelli kişilere yönelik örgütler (engelli kişilerin kendilerinden oluşan örgütlerden ziyade) ise, engellilerin toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden kişiler olduğu gerçeğini çok az tanıyarak veya hiç tanımayarak ve onları pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak ayrı bir toplum olarak görüp, bu yönde engellilere özel hizmetler sunmuşlardır.

Son on yıllık dönemlerde, dünya genelinde engelliler için faaliyet gösteren örgütler, engelli kişilerle ilgili konuları insan hakları yaklaşımı ile ele almışlar ve çevreci bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Her iki yaklaşımda, engellilerin toplumla her yönden bütünleşebileceği bir toplum modeline dayanmaktadır. Engelli kişilerin haklarına ve toplumun tüm insanları içine alacak şekilde yeniden yapılandırılmasının gerekli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu modellerde, kişilerin engellerinin değil, engelli kişileri dışlayan toplumsal örgütlenmenin engel oluşturduğu varsayılmaktadır. Engellilerin oluşturduğu örgütler, kendi hakları için mücadele etmek üzere giderek artan bir şekilde bir araya gelmekte ve ortak hareket etmektedir.

Hükümetler, 'kalkınma işbirliği' gündemini oluştururken engelli kişilerin ihtiyaçlarını nadiren göz önünde bulundurmakta ve engellilerin oluşturduğu sivil toplulukların temsilcilerine görüş sormak için çoğu durumda yeterli çaba harcamamaktadırlar. Finansman sağlayan uluslararası kuruluşların, yardım kuruluşlarının ve 'kalkınma işbirliğine' odaklı Sivil Toplum Örgütlerinin çoğu, yürüttükleri program ve projelerinde engellilerin özel ihtiyaçlarını dikkate almamaktadır. Bunların bir çoğu, engellilere yönelik mevcut eşitlik politikalarını pratikte uygulamakta veya engellilere yönelik her hangi bir eşitlik politikası geliştirmemektedirler. Sonuçta, 'kalkınma işbirliği' kapsamına giren çalışmalardan engelli kişiler büyük ölçüde dışlanmaktadır. Bununla birlikte, hükümetler ve uluslararası kurum/ kuruluşlar engellilik konusunda, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Engelliler için Dünya Eylem Programı (1982) ile Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar (1993), Uluslararası Fonksiyon, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (ICF, 2001) ve AB politikasına dahil edilen yaklaşımlarda ifade edildiği gibi toplumsal ve insan haklarına dayalı yaklaşımı giderek daha çok benimsemektedir.

Avrupa Birliği, Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde belirtildiği üzere yoksulluğu azaltmayı taahhüt etmiştir. Yoksulluğun azaltılması hedefine ancak engelli kişilerin ihtiyaçları dikkate alındığında ulaşılabilir. Bu gerçeğe rağmen, engelli kişilere AB tarafından finanse edilen uluslararası kalkınma işbirliği çalışmasında yeterli düzeyde yer verilmemektedir. Engelli kişilerin katılımı sağlanmadan, genel temel eğitim gibi önde gelen Uluslararası Kalkınma Hedeflerine ulaşmak imkansız görünmektedir. Engelli kişilerin menfaatleri göz ardı edildiği sürece, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun azaltılması hedefine ulaşamayacağı gibi engelli hakları geliştirilemeyecek ve engellilerin toplumsal yaşama katılımları da sağlanamayacaktır. Yoksulluğun azaltılmasında sürdürülebilir bir başarı elde edilecekse, AB

tarafından finanse edilen kalkınma işbirliği çalışmasında aktif olarak yer alan duyarlı kişilerce engellilerin ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

Temel konular

Dışlanma, marjinalizasyon ve savunmasızlık

Engelli kişiler, doğumlarından itibaren veya sakat kaldıkları andan başlayarak tüm yaşamları boyunca ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Engelli bir çocuğun dünyaya gelmesi genellikle bir felaket olarak değerlendirilir. Engelli bir çocuğun daha çok özen gerektirdiği ve ilerleyen dönemlerde, yaşlılıkta kendi kendini idare etmekten aciz olacağı düşünülmektedir. Kronik yoksulluk içindeki toplumlarda bu çok ciddi bir gerçektir. Engelli çocukların bakımı yapılabilir ve gerekli koruyucu önlemler alınabilir ancak, ailenin ve toplumun gündelik faaliyetlerine katılamazlar. Sesleri duyulmadan boşlukta kaybolur gider.

Engelliliğe, kültürel unsurlar, ihmal, batıl inançlar ve korku nedeniyle genellikle olumsuz bir şekilde yaklaşılır. Bazı yerlerde engelli çocukların dünyaya gelmesi, Tanrının kullarının günahlarının cefasını çekmeleri için verdiği bir ceza veya gerçekleşen bir beddua olarak algılanmaktadır. Engelli kişiler yarım insan olarak görülmekte ve toplumsal faaliyetlere katılacak durumu olmayan sağlıksız kişiler olarak değerlendirilmektedir. Çoğu aile engelli çocuklarından hem utanmakta hem de endişeyle karışık korku duymaktadırlar. Aileler engelli çocuklarını toplum içine çıkarmamakta ve çocuklarının gelişimi için her hangi bir olanak sunmamaktadırlar. Engelli kişilerin toplum içine çıkmadığı yerlerde, engeli haklarının savunulması daha da çetrefilli bir hale gelmektedir.

Engelli kişilerin çoğu, sürekli bir muhtaç olma hali içinde bağımlılık duygusu, aşağılık kompleksi ve kadere boyun eğerek teslimiyet duygusu geliştirmekte, yalnızlık ve terk edilmişlik hissine kapılmakta ve doğup yaşadığı toplumdan dışlandığını düşünmektedir. Bununla birlikte, engelli kişilerin karşılaştığı sorunların büyük bir bölümünün toplumsal kültürden veya bakış açısından ileri gelmediği açıktır. Kültürler ve engelliğe ilişkin bakış açıları ülkeden ülkeye değişmekte olup, kırsal ve kentsel çevrenin engellilere yaklaşımı da birbirinden farklı olmaktadır.

Temel ihtiyaçlar: gıda, tıbbi bakım ve eğitim

Kaynaklar sınırlı olduğunda, gelecekte aile için hiç bir gelir sağlayamayacak engelli bir çocuğa kaynaklardan eşit pay verilmesi ekonomik olarak sorumsuzluk olarak görülebilir. Aşırı yoksulluğun pençesinde yaşayan toplumlarda, bu düşünce çaresizliğin su yüzüne çıkmış hali olmakla birlikte, akli bir temele dayanmaktadır. Genellikle, gıda, temiz su ve arazi dahil sınırlı kaynaklar için en son öncelik engeli kişilere verilmektedir. Kaynaklardan alınan payın düşük olması, engelliler arasında sağlığın kötü olmasına yol açmaktadır. Özellikle olağanüstü durumlarda engellilerin karşılaştıkları olumsuz koşullar daha da sertleşmektedir. Yardım ve sığınma örgütleri, engelli kişilerin ihtiyaçlarını yeterli düzeyde dikkate almaktadırlar. Bununla birlikte, Uluslararası Engelliler Örgütünün (Handicap International) eski Yugoslavya'da gerçekleştirdiği çalışma gibi son zamanlarda yürütülen faaliyetler engellilerin karşılaştıkları sorunların ve engellilerle ilgili meselelerin zor koşullar altında bile başarılı bir şekilde ele alınabileceğini ortaya koymuştur.

Tıbbi bakım

Herkes gibi engelli kişilerde temel sağlık hizmetlerine aynı şekilde ihtiyaç duyar. Ancak bu gerçek genellikle göz ardı edilmektedir. Sağlık merkezleri, engelliler için mekansal olarak ulaşılması imkansız ve/ veya çok uzakta (özellikle kırsal bölgelerde) olabilmekte ve sağlık çalışanları ayrımcı muamelesine maruz kalabilmektedirler. Engelli kadınlar, üreme sağlığı

hizmetlerinden yaralanma isteklerinin doktorlar tarafından kabul edilmediğini sıkça dile getirmekte ve şikayet etmektedirler.

Tıbbi bakım ile ilgili bilgilere erişmek genellikle kolay olmamakta ve sağlık eğitimde engelli kişilere yer verilmemektedir. Engelli kişilerden bazılarının sakatlıklarıyla ilgili özel bir takım tıbbi bakım ihtiyaçları olmaktadır. Özellikle çatışma sonrası yeniden hayat bulmaya çalışan bölgelerde (örneğin, Bosna, Kosova, Ruanda veya Sierra Leone), uzman düzeyinde psikolojik yardıma da ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu tür ihtiyaçların karşılanması tam katılımı sağlamanın ilk şartıdır.

Eğitim

Evrensel temel eğitim hedefine engelli çocuklar dahil etmeden ulaşmak imkansızdır. Engelli çocukların yüzde 98'i yaygın eğitim olanağından yoksundur (UNICEF). Okul binası engelli bir çocuğun okula gitmesine elverişli olsa bile engelli çocuklar okul sisteminden dışında tutulmaktadır. Engelli çocukların aileleri, çocuklarının okulda kendi başının çaresine bakamayacağından endişelenmekte veya engelli bir çocuğa sahip olduklarının ortaya çıkmasıyla tüm aileye leke sürüleceğinden ve bu durumun diğer kardeşlerinin evlilik hayallerine gölge düşüreceğinden korkmaktadırlar. Ayrıca, engelli bir çocuğa yatırım yapmanın anlamsız olduğunu düşünebilirler. Eğitim olanağından yoksun bırakılan bu çocuklar, sıkça kötü muamele görmekte, kendilerinin ve çevrelerindeki kişilerin beklentileri çok az olmakta ve eşit bir şekilde katılım için ihtiyaç duydukları desteği alamamaktadırlar. Engelli çocuklardan genellikle çok az şey istenmekte ve sorumluluk verilmemektedir. Bu nedenle resmi eğitim dışında da engelli olmayan kardeşlerine nazaran her konuda daha az şey öğrenmektedirler. Baştan itibaren engelli olmayan kişiler için doğal karşılanan pek çok gündelik etkileşimin ve işin dışında tutulmaktadır.

Bununla birlikte, engelli çocukların okul sistemi dışında kalması sadece kültürel engellerin ortadan kaldırılması ile aşılabilecek bir sorun değildir. Öğretmenlerin davranış biçimleri, okulların engelli çocukların zorlanmadan gidebileceği fiziksel ortama sahip olup olmadığı ve okullarda ortopedik malzeme ve cihazların bulunup bulunmadığı ele alınması gereken diğer önemli meselelerdir. Okul sistemine engelli çocukların dahil olmasını sağlayan ve etkili bir eğitim sistemi için, okullarda engellerin olmadığı bir ortamın oluşturulması gerekmektedir. Bu, ilgili öğretmenlerin eğitimini, müfredat oluşturmayı ve engelli çocuklara gereken desteği sağlamayı kapsamaktadır. Engelli çocuklara uygun ve daha çok özen gösterilmesine olanak tanıyan özel eğitim programlarının geliştirilmesi de öncelikli ihtiyaçlardandır.

HIV ve AIDS

Engelliler, HIV virüsü ve AIDS'e karşı daha özellikle dirençsiz ve kolay etkilenebilir kişilerdir. Engelli kişilerin çoğu, HIV ve AIDS' in dolaylı etkisine de maruz kalmaktadırlar. Genellikle ailelerinin bakımına muhtaçtırlar ve HIV ve AIDS virüsü taşıdıklarından kendilerine yardımcı olan aile fertlerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Tıbbi bakım ve tedavi olanakları yetersiz kalmakta ve gerekli bilgiye ulaşmakta zorlanmaktadır. Bu konudaki bilgiler, engellilerin yaralanabileceği bir biçimde veya mevcut ihtiyaçlara uyarlanmış olarak nadiren sunulmaktadır.

Dünya çağında engelli kişilerin çok az kısmı eğitim olanağı bulabildiğinden, engelliler arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı oldukça fazla ve yaygındır. Diğer taraftan, konuşma ve işitme engelliler işaret dilinde, görme engelliler Braille (kabartma) yazı ile ve zihinsel engelliler kendilerine uygun her hangi bir yöntemle bilgi edinme olanağından yoksundurlar.

Genel olarak engelli kişilerin ve özellikle engelli kadınların cinsel hayatları bilinmez bir konu olarak kalmakta, önyargılı yaklaşılmakta ve bu nedenle çok az tartışılmaktadır. Basite kaçılarak engelli kişilerin cinsel ilişki yaşamadığı varsayılmaktadır. HIV ve AIDS konusunda bilginin bu gruplara ulaşmamasının nedenlerinden biri de bu yaklaşımdır.

İstihdam

Engelli kişiler, ayrımcılığa maruz kaldıkları, eğitim, tecrübe ve özgüvenden yoksun oldukları için istihdam olanakları sınırlı olmaktadır. Aslında, gelişmekte olan ülkelerde engelli kişileri için istihdam olanağı neredeyse yoktur. Engelli kişilerin çoğu yaşamak için dilenmek zorundadır. Halbuki, günlük yaşamdan tüm yaşam boyu dışlanmaktan kurtulmanın tek yolu işe yerleşmektir. Çocukluk dönemlerinde engelliler toplum içine karışmadıysa büyüdükçe aynı yaştaki engelli olmayan akranları, eşit vatandaşlar olarak engellilerin sahip oldukları haklar ile değerleri tanımayı bırakın onların varlığını bile fark etmeyebilirler.

İstismar

Engelli kişiler, çalışabilecek güçte karşılaştırıldığında cüzi ücret almaktadır. Vasıflı engelliler ise, iş yerlerinde uygulanan ayrımcılık nedeniyle genellikle sahip oldukları nitelikleri iş yerlerinde kullanma olanağı bulamaktadırlar. İstismar, zihinsel engelliler ile işitme ve konuşma engeller için daha da derinleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, zihinsel engelliler ile işitme ve konuşma engelli kişiler, sadaka isteyip dilenerek çalışarak kazanacaklarından daha çok gelir elde etmektedirler (bazı durumlarda bu yeni istismar biçimlerine yol açmaktadır).

Yoksulluk

Toplumdan dışlanan engelliler, içinde buldukları kısır döngüden kurtulma olanağı hemen hemen hiç olmadan kronik yoksulluk batağına daha çok gömülürler. Ailenin geçimini kazanan kişi sakatlandığında, tüm hane halkı yoksulluk batağına iyice saplanıp kalma riski ile karşı karşıya kalır. Engeller kaldırılır ve engellilerin topluma ve ekonomiye katkıda bulunmalarına olanak sağlanırsa tüm toplumdaki yoksulluk azaltılabilir. Engellilerin toplumla bütünleşmeleri, ekonomik hayata katılımları sağlanmadığı müddetçe tüm toplumda yoksulluğun azaltılması hedefine ulaşılamayacaktır.

Erişim engelleri

Engelli kişiler, sosyal ve kültürel davranıştan kaynaklı engellerin yanında toplumsal hizmetlere ve etkinliklere erişimi sınırlayan ve eşit katılıma olanak tanımayan mimari ve çevresel engellerle de karşı karşıyadırlar. Çoğu yol, konut ve ulaşım dahil diğer kamu hizmetleri engellilerin özel hareket ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Kamu hizmetlerine erişilebilirliği sağlamak üzere alınması gereken tedbirlere ilişkin çok az yasal düzenleme yapılmış ya da hiç yapılmamıştır. Kamu kurum ve kuruluşları, duyumsal engelli kişilerin yararlanabileceği Braille (kabartma) yazı, işaret dili ve kolay okunabilir metinler gibi biçimlerde bilgi sunmadıkça, duyumsal engelli kişiler bilgi dünyasından tamamen yalıtılmış olarak kalmaktadırlar.

Siyasi süreçler

Engelli kişiler, temel vatandaşlık haklarından biri olan seçimlere katılma hakkı dahil olmak üzere çoğu kez karar alma süreçlerinin dışında kalmaktadırlar. Bilgi edinme imkanlarından yoksun olma ve oy kullanacakları sandıklara gidememe gibi çoğu zaman karşılımları çıkan erişim engelleri nedeniyle karar alma süreçlerine katılamamaktadırlar. Politikada karar alan kişilerin engellilerin ve ailelerinin sesleri duymak amacıyla, engellilerin ve ailelerinin

yaşamlarını etkileyecek konu ve kararlarla ilgili olarak engellilerin oluşturdukları derneklere ve ailelere danışmalıdır.

Engelli kadınların özel sorunları

Engelli kadın ve genç kızlar, erkek engellilere göre iki kat fazla istismar ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Eğitim sistemi, sağlık hizmetleri ve aile yaşamından dışlanmakta ve istihdam ve deneyim edinme fırsatı tanınmamaktadır. Tecavüze ve cinsel tacize uğrama oranının yüksek olması, yüksek oranda HIV virüsü veya AIDS kapma riskini beraberinde getirmektedir. Ayrımcılık ve dışlanma ile örülü bir yaşamları olduğu için genellikle öz saygıdan yoksun ve kendilerine güvenmeyen kişilerdir.

Atılacak adımlar – AB delegasyonları ve kurumları için yönlendirici ilkeler

1. Ülkede engellilik olgusunun boyutlarının ve etkilerinin araştırılması; engelli nüfusun yapısının belirlenmesi

Engelli kişiler homojen bir grup oluşturmazlar. Yalnızca bu farklılığa duyarlı olan politikalar başarılı olacaktır. Özellikle, engelliler arasında en çok ihmal edilen kişiler oldukları göz önüne alınırsa, muhtaç oldukları yönler ve ihtiyaçları karmaşık olan kişiler ile zihinsel engellilere ve ailelerine toplumun özel ilgi göstermesi gerekmektedir. Ayrıca engelli oldukları için maruz kaldıkları ayrımcılık ile cinsiyet, yaş, mensup oldukları millet ve ait oldukları sınıftan kaynaklı ayrımcılığın bir araya gelmesi sonucu engelli kadınlar ve azınlık gruplardan gelen engelliler genellikle iki misli, hatta çok daha fazla ayrımcı tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalmaktadır.

2. Engellilere yardımseverlik ve tıbbi bakım açısından yaklaşan anlayıştan ziyade insan hakları temelinde yaklaşan anlayışın desteklenmesi ve benimsenmesi

Engelli kişiler, sadaka değil eşit haklar talep etmektedir. AB kalkınma işbirliği politikasının yanı sıra AB ülke temsilciliklerinin destekleyici eylemlerinde bu yaklaşım benimsemeli ve yansıtılmalıdır. Diğer vatandaşlar gibi engelliler de aynı insan haklarına sahiptir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilk maddesinde: "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar", ifadesi yer almaktadır. Bu standartları karşılayabilmek için bütün insanlar yaşadıkları toplumda görülen farklılıklara saygı duymalı ve çeşitli uluslararası Sözleşmeler, AB ve AT Antlaşmaları ve ulusal anayasalarda öngördüğü gibi, engelli kişilerin tüm alanlarda (vatandaşlıkla ilgili, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel) temel insan haklarına sahip olması sağlanmalıdır.

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar¹ belgesi, engelli kişilerin sorunlarına hak temelinde yaklaşan anlayışa esas teşkil eden ve kalkınma işbirliği çalışmasında AB'nin izinden gitmesi gereken temel bir belgedir.

3. Çift yönlü bir yaklaşımın benimsenmesi

Hem engellilerin karşılaştıkları sorunlara ilgili tüm programlar ve projelerde yer verilmesi hem de engelli kişilere yönelik özel projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu, AB tarafından finanse edilen ulaşım ve altyapı gibi temel programların, engelli kişilerin karşılaştıkları sorunları bertaraf edecek şekilde planlanması ve uygulanması ve aynı zamanda engellilere yönelik özel projeler (kapasite geliştirme dahil) yoluyla engelli kişilerin karşılaştıkları sorunlara çözüm üretilmesi demektir.

¹ BM Genel Kurul İlke Kararı 48/96, 20 Aralık 1993: gopher://gopher.un.org/00/sec/dpcsd/dspd/disabled/ar48-96.en

AB delegasyonları tarafından desteklenen tüm faaliyetlerde engelli kişilerin erişiminin sağlanmasına özel bir önem verilmelidir.

Engellilerin sorunları ile Avrupa Toplulukları Gelişme Politikası'nın temel ilkeleri: insan haklarını geliştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve eşitsizlikle mücadele arasında çok açık bir ilişki vardır. Bu nedenle, AB'nin tüm kalkınma işbirliği girişimlerinde engelli kişilerin hak ve ihtiyaçlarını tanıması temel şarttır. Ulusal stratejilerin oluşturulması sürecinde ve tüm AB dokümanlarında engellilerin sorunlarına yeterli düzeyde yer ayrılmalıdır.

"Engelli kişilerin katılım düzeyini arttırmak: "Biz olmadan bizim için hiçbir şey yapılamaz"

Engellilerin, engellilere yönelik programların geliştirilmesi sürecine katılımı sağlanmalıdır. Bu yönde, engellilerin tam katılımı için atılacak ilk adım engelli kişilere ihtiyaçlarının neler olduğunu sormak ve kendilerinden cevap almaktır. Hiç kimse engelli kişilerin ihtiyaçlarını ve maruz kaldıkları ayrımcılığı onlardan daha iyi bilemez. Bu nedenle, engelli örgütlerinin temsilcileriyle düzenli aralıklarla görüşülmesi ve onlardan görüş istenmesi gerekmektedir. Engelli kişilerin entegrasyonunu ve bağımsızlaşmasını sağlayan tek yaklaşım Toplum Temelli Rehabilitasyon (TTR) yaklaşımıdır. TTR yaklaşımı, özürsüz bireylerin, ailelerinin ve sivil toplum örgütlerinin ortak çabasını gerektirdiği gibi uygun sağlık, eğitim, mesleki ve sosyal hizmet alt yapısını kurmayı amaçlar.

4. Orta dönem değerlendirme raporunun bir parçası olarak, engelli kişilerin ülke programlarına ne ölçüde dahil edildiğini incelemek

AB delegasyonları, orta dönem değerlendirme raporunun bir parçası olarak ve ülkedeki çeşitli taraflarla birlikte, engelli kişilerin ihtiyaçlarını ülke programlarının ne ölçüde karşıladıklarını incelemelidir. Söz konusu incelemede, EU-ACP Ortak Parlamenterler Meclisi'nin Engelli Kişilere İlişkin İlke Kararları dikkate alınmalıdır.²

5. Finansmanı AB tarafından sağlanan projelere engelliler ile ailelerinin katılımının sağlanması

AB programları, sadece engelliler adına konuşan hükümet temsilcilerini ve engelli olmayan kişileri değil aynı zamanda engelli kişiler ve ailelerinin örgütlerini içermeli ve bu örgütlerin katılımları sağlanmalıdır. Gerekli altyapının olmadığı ülkelerde, kendi başlarına hiç bir şeye ulaşamayan yegane kişiler engelli örgütlerinin temsilcileridir. Engellilere referans yapıp yapılmadığı, sosyal etkiyi değerlendirme kriterlerinden biri olmalıdır. Yararlanıcı ülkede delegasyonlar proje taraflarıyla birlikte, AB tarafından finanse edilen projelerde engelli kişilerin projeye ne ölçüde dahil edildiğini araştırmalı ve uygulama aşamasında projeleri izlemelidir.

Ayrıca, engelli kişilere yönelik örgüt temsilcilerinin tüm girişimlere etkin bir şekilde katılımını sağlamak üzere çeşitli yöntem ve stratejiler geliştirilmelidir. Söz konusu kişiler engelli olunca, bu kişilerin ailevi koşullarının da dikkate alınması gerekmektedir. Geleneksel toplumlarda gerçekleştirilen uygulamalardan edinilen tecrübeler, engelli kişilerin ihtiyaçlarına yönelik girişimlerin aileler tarafından desteklenmesi veya aileler aracılığıyla gerçekleştirilmesinin uygulamayı çok olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

6. Programlarda engelli kadın ve çocuklara yer vermek

Program ve projelerin hazırlanmasında cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi ve hem kadınlara hem de erkeklere tasarlama, karar alma ve uygulama aşamalarında fırsat eşitliğinin tanınması

² Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkelerinde engelli kişiler ve yaşlıların haklarına ilişkin İlke Kararı ACP-EU 3313/01/final. Sağlık konuları, gençler, yaşlılar ve engelliler konusunda İlke Kararı ACP-EU 3398/02/final.

önemlidir. Ayrıca, engelli kadınlar ve çocuklar genelde önemli ölçüde marjinalleştirildiklerinden, aşağıda verilen tedbirler yoluyla ayrımcılığı ve dışlanmayı azaltmak üzere özel girişimlerin başlatılması gerekmektedir.

- Özellikle engelli kadınları ve çocukları hedefleyen eğitim projeleri
- Engelli kadınlar arasında ilişkilerin ve engelli çocuk sahibi aileler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi
- Çatışmadan çıkmış toplumlarda yaşayan engelli çocuklara yönelik özel programlar (çocuk askerlerin topluma yeniden uyumlarının sağlanması dahil)

7. Engelli kişilerin işgücü piyasasına katılımlarını sağlamak

Yoksulluk konusunda çalışan büyük örgütler, belirli oranda engelli kişileri istihdam etmelidir. Bununla birlikte, özel bir kota uygulaması çerçevesinde yürütülen çalışmalar farklı sonuçlar doğurmuştur ve bu tür uygulamalar genel durumda bir iyileştirmeyi her zaman sağlamamaktadır. AB tarafından finanse edilen eğitim ve istihdam programlarına engelli kişilerin tam katılımının sağlanması daha etkili bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca AB delegasyonları kapılarını engellilere açmalı ve ofislerinde engelli kişileri istihdam etmelidir. Bu konuda yararlı olabilecek tavsiyeler, UÇÖ tarafından hazırlanan işyerlerinde engelli istihdamı ve yönetimine ilişkin yasada bulunabilir.²

8. AB kurum/kuruluşlarında ve verilen hizmetlerde engelli kişilerin yararlanabileceği bir ortam sağlamak

AB delegasyonlarının ofisleri, engelli kişilerin erişimine müsait olma özelliğini sürdürmelidir. Engelli kişilerin kullanabileceği çeşitli biçimlerde bilgi ve belge bulunmalıdır. AB delegasyonları, engelli kişilerin eşitliği konusunda eğitim almalıdır. Personel, işlerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde engelli kişilerin yer almaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmelidir.

9. Engelli örgütlerini kapasitelerini geliştirmeleri yönünde desteklemek

AB delegasyonları, engelli kişilere yönelik örgütlerin kurulması veya mevcut örgütlerin güçlenmesi yönünde kararlı adımlar atmalı ve çaba harcamalıdır. Engelli kişilerin bağımsızlaşmasını desteklemek ve böylece karar alma süreçlerinde etkin olmalarını sağlamak üzere, engelli kişiler ve ailelerinin oluşturduğu örgütleri kapasitelerini geliştirmeleri yönünde finanse etmek suretiyle destek verilebilir. Ayrıca, ailelerin kurduğu örgütler, sosyal hizmet uzmanlarının ya da özel eğitim öğretmenlerinin kurduğu meslek örgütleri, ve daha geniş tabanlı olup engelli kişilere yer veren kadın ya da gençlik örgütleri gibi, engellilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan örgütlerin desteklenmesi gerekmektedir.

10. Engellilere yönelik örgütler, hükümet ve diğer paydaşlar arasında iletişimi güçlendirmek

AB Delegasyonları hükümetlerin, ilgili diğer kuruluşların ve paydaşların (örneğin, elçilikler ve finansman kuruluşları) faaliyet gösterdikleri ülkede yürüttükleri çalışma programlarına engelli kişileri dahil etmeleri için yönlendirici bir rol oynamalıdır. Ayrıca, AB Delegasyonları, bu kurum v paydaşlar ile engellileri temsil eden örgütler arasında iletişimi güçlendirmeye yönelik faaliyetler yürütmelidir (örneğin, yuvarlak masa toplantıları örgütlemek ya da bu türden toplantıların başkanlığını üstlenmek yoluyla).

² ILO, Code of practice on managing disability in the workplace, Geneva, October 2002: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/gb/docs/gb282/pdf/tmemdw-2.pdf>

Daha fazla bilgiye aşağıda verilen metinler ve ilgili sitelerden ulaşılabilir:

USAID Disability Policy Paper (USAID, September 1997)
<http://www.usaid.gov/about/disability/DISABPOL.FIN.html>

“The Inclusion of Disability in Norwegian Development Co-operation” (NORAD, January 2000)
<http://www.norad.no/norsk/files/InklusionOfDisability.doc>

“Disability, Poverty and Development” (DFID - UK Department for International Development, February 2000)
<http://62.189.42.51/DFIDstage/Pubs/files/disability.pdf>

“Access for All” (Save the Children, November 2000)
<http://www.savethechildren.org.uk/scuk/jsp/resources/details.jsp?id=657&group=resources§ion=policy&subsection=details>

“Schools for All: including disabled children in education” (Save the Children, 2002)
http://www.eenet.org.uk/bibliog/scuk/schools_for_all.shtml

“Inclusion of the disability dimension in Nordic development cooperation” (Report of the Copenhagen conference on development and disability, November 2000)
<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/ud/2000/taler/032091-990449/index-dok000-b-fa.Html>

RESOLUTION on the rights of the disabled people and older people in ACP countries ACP-EU 3313/01/fin
http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2002/c_078/c_07820020402en00220083.pdf

RESOLUTION on health issues, young people, the elderly and people living with disabilities ACP-EU 3398/02/fin
http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2002/c_231/c_23120020927en00190066.pdf

Kalınma işbirliği alanında çalışan engellilere yönelik önemli çatı örgütleri ve bu kapsamda oluşturulan ağlar

International Disability Alliance (IDA) um@inclusion-international.org

The International Disability and Development Consortium (IDDC) www.iddc.org.uk
European Disability Forum (EDF) www.edf-feph.org

İletişim

Lütfen sorularınızı, görüş ve düşüncelerinizi aşağıda isimleri ve irtibat bilgileri verilen ilgili kişilere gönderiniz:

Lieve Fransen, DEV B/3 Tel. + 32 (0)2-296.36.98, faks + 32 (0)2-296.36.97
e-posta: lieve.fransen@cec.eu.int
veya

Tomas Niklasson, DEV B/3. Tel. +32 (0)2-296.01.52, faks+32 (0)2-296.36.97
e-posta: tomas.niklasson@cec.eu.int